

برات؛ ابزار مالی فراموش شده

تهیه و تنظیم: سهیلا محمدی نیا

به‌عنوان ابزار مبادلات مالی افزوده شد. تدوین کتاب «برات‌ها» توسط «جوزف استوری» حقوقدان آمریکایی از نمودهای این اهمیت بود.

صدور برات بیشترین قراردادهای بین‌المللی بوده است. برات ممکن است در یک کشور صادر شود، در کشور دیگری پرداخت شود و در این مسیر در چند کشور مختلف ظهرنویسی شود. از همین رو همسانی قوانین درباره برات در کشورهای مختلف اهمیت بسیاری دارد.

نخستین کوشش برجسته در راستای یکسان‌سازی قوانین مربوط به برات، «قانون برات‌ها» مصوب ۱۸۸۲ میلادی بود که علاوه بر انگلستان، در اسکاتلند و ایرلند نیز حاکم بر روابط تجاری کشورهای همسود بود. تا پیش از آن مقررات مربوط به برات و دیگر اسناد تجاری در ۱۷ اساسنامه و ۲۶۰۰ پرونده در ۳۰۰ جلد را در بریتانیا تشکیل می‌داد.

از اوایل قرن ۱۹ میلادی، قوانین مربوط به برات در حوزه قانون‌گذاری فرانسه و آلمان مورد توجه قرار گرفت و از جمله بخشی از «قانون تجارت» فرانسه هم به آن اختصاص داده شد.

در حوزه حقوق رومن-ژرمن، گام‌های اولیه برای یکسان‌سازی قوانین مربوط به برات در دو کنفرانس برگزار شده در لاهه در سال‌های ۱۹۱۰ و ۱۹۱۲ با رویکرد فرانسوی-آلمانی برداشته شد و گام جدی‌تر «پیمان ژنو درباره قوانین همسان برای برات و سفته» در سال‌های ۱۹۳۰ و ۱۹۳۲ بود

مقدمه:

برات نوشته‌ای است که به موجب آن طلبکار یا کشنده برات (براتکش) به دیگری (براتگیر) دستور می‌دهد که مبلغ معین را در سررسید معین یا به رویت در وجه شخص معین (گیرنده برات) یا به حواله کرد او در محل تعیین شده، بپردازد. کسی که برات را صادر می‌کند، دهنده برات یا براتکش و کسی که وجه برات را باید بپردازد، گیرنده برات یا براتگیر و شخصی که وجه برات را می‌گیرد، دارنده برات یا ذی‌نفع است.

برات از دیرباز به‌عنوان یک ابزار مالی شناخته شده و در مبادلات مالی از جایگاه خاصی برخوردار بوده است. این ابزار مالی در سال‌های گذشته و با رواج چک، تا حدود زیادی جایگاه خود را در مبادلات مالی از دست داده است.

تاجران مسلمان از قرن‌های اولیه از اسناد تجاری مشابه برات استفاده می‌کردند و افرادی به‌عنوان کاتب برات در این کار مهارت پیدا کرده بودند. شیخ مفید در اوایل قرن پنجم هجری قمری (۱۱ میلادی) نمونه‌ای از یک سند برات را به‌دست داده است. برخی مسائل حقوقی مربوط به برات در فقه اسلامی مورد بررسی قرار گرفته است. برای نمونه: پذیرش خط برات بدون نیاز به شهود، حکم خرید و فروش برات‌های دولتی و به‌طور ضمنی بحث از اینکه تکرار سند در صورت مشخص بودن وجه صدور آن تأثیری در مضاعف شدن بدهی ندارد. به هر حال، برات از نظر فقها نوعی حواله کتبی بود و به همین سبب، عمده مباحث نظری آن، در کتاب «الحواله» مطرح بوده است. در متون تاریخی نیز به برخی از شرایط صدور برات، به‌خصوص برات‌های دولتی اشاره شده است؛ از جمله رشیدالدین فضل‌الله همدانی از ضرورت مهر شدن برات با «آل تمغا» و برخی شرایط دیگر سخن گفته است.

گفته شده است که در اروپا به‌په‌ودیان فلورانس برات را اختراع کرده بودند. برات در قرن سیزدهم در میان تاجران منطقه لومباردی در شمال ایتالیا بسیار رایج شد و نقش مهمی در تجارت خارجی داشت و در قرن‌های میانه در انگلستان به خوبی شناخته شده بود. البته نخستین رأی دادگاه مربوط به برات در انگلیس به سال ۱۶۰۳ بازمی‌گردد. ظهرنویسی برات هم از قرن شانزدهم رایج شد و به این ترتیب برات قابلیت انتقال بیشتری یافت و موجب شد بانکداران و صرافان با تنزیل برات (خریدن برات به مبلغی کمتر از بهای اصلی آن) امکان تبدیل آن به پول نقد را فراهم کنند. کاربرد برات در ابتدا محدود به مبادلات میان بازرگانان خارجی بود، اما پس از مدتی بین بازرگانان ایرانی نیز شایع شد و سرانجام برات‌های غیربازرگانان نیز مورد پذیرش قرار می‌گرفت. سفته و چک پس از برات به وجود آمدند و منشأ جدیدتری دارند.

با رونق تجارت بین‌الملل در اثر گسترش دریانوردی بر اهمیت برات

می‌نامند».

برات ماهیت خاص خود را دارد و از دیدگاه حقوق تجارت، برات عقد یا قرارداد تجاری به معنای خاص نیست، بلکه صرفاً سندی است مجرد که متضمن یک تعهد تجاری با ویژگی‌های خاص خود است که وسیله پرداخت بوده و در مبادلات بازرگانی نقش پول را ایفا می‌کند.

برات کارت الکترونیک

نیاز به احیای برات از چند سال قبل از سوی مسئولان بانکی احساس می‌شد، اما احیای آن با روش قدیمی با بانکداری الکترونیک همخوانی نداشت. در سال ۱۳۸۸ اولین جرقه‌های احیای برات به گونه‌ای که با بانکداری الکترونیک نیز مطابقت داشته باشد، زده شد. بانک صادرات ایران استفاده از برات با شیوه‌ای نوین را در دستور کار قرار داد تا اینکه در اوایل سال ۸۹ به صورت رسمی برات کارت تضمینی به بازار مالی کشور ارائه شد. این برات‌کارت‌ها علاوه بر توانایی‌های برات‌های قدیمی، به دلیل الکترونیک بودن، با بانکداری الکترونیک نیز منافاتی نداشت.

در مدتی که برات کارت مجدداً به بازارهای مالی کشور برگشته است، این ابزار مالی توانسته است تا حدودی جای خود را در میان مبادلات مالی باز کند، اما تا رسیدن به سر منزل مقصود هنوز زمان نسبتاً زیادی باقی است.

آشنایی با برات‌های جدید

قطعاً برای بازشناسایی برات‌کارت‌های تضمینی به تجار و تولیدکنندگانی که با آن آشنایی ندارند، باید شیوه‌های امروزی در نظر گرفته شود. از آنجایی که این ابزار مالی مورد استفاده بخش خاصی از افراد جامعه یعنی تولیدکنندگان و تجار است، باید از شیوه‌های متنوعی برای این مهم بهره برد. تبلیغات مستقیم کارکنان شعب بانک‌ها یکی از این روش‌ها است. زیرا این افراد کسانی هستند که تقریباً از نزدیک با گردش مالی و نحوه کسب و کار مشتریان بانکی سروکار دارند و همچنین به دلیل مرادفات کاری می‌توانند به راحتی با مشتریان خود ارتباط برقرار کرده و این ابزار مالی و یا سایر ابزارهای مالی را معرفی کنند.

سیدمحمد رضا احدپور صاحب رستوران، شیرینی فروشی و سوپرمارکت در این زمینه می‌گوید: «در شعبه ۳۰۲۷ بانک صادرات ایران حساب جاری دارم و روزی رئیس این شعبه به من پیشنهاد دریافت و استفاده از برات کارت تضمینی را ارائه کرد و من از آن استقبال کردم.»

اما ارتباط چهره به چهره ممکن است علاوه بر مزایای گفته شده دارای نقایصی نیز باشد، پس باید از سایر ابزارهای تبلیغی نیز در این زمینه بهره برد.

محرم زنجانلو مدیر مالی شرکت کاوش جوش یکی دیگر از استفاده‌کنندگان از برات کارت است که در همایش برج میلاد با این ابزار مالی آشنا شد. وی در این باره می‌گوید: «من در همایش برج میلاد با این ابزار مالی آشنا شدم و پس از مراجعه به شعبه بانک و کسب اطلاعات بیشتر آن را دریافت کردم و از آن استفاده می‌کنم.»

که بیشتر کشورهای اروپایی و برخی از کشورهای دیگر جهان آن را پذیرفتند. برای ایجاد وحدت کامل مقررات این سند در تمام جهان حتی در کشورهای انگلیسی - آمریکایی و آمریکای لاتین (که به آن پیمان نیپوسته‌اند) پیش‌نویس ضمیمه اول پیمان بین‌المللی برات و سفته در بیستمین اجلاس آنسیترال (کمیسیون حقوق تجارت بین‌الملل سازمان ملل متحد) (۱۹۸۸م) تنظیم شده که هنوز به مرحله نهایی نرسیده است.

قانون تجارت ایران تعریفی از برات ارائه نکرده است، اما در باب چهارم قانون تجارت و مواد ۲۲۳ و بعد از آن مقررات مربوط به برات و نیز فته طلب (سفته) و چک را بیان کرده است. اگر چه قانون تجارت اسناد مذکور (برات، سفته و چک) را با عنوان کلی «اسناد تجاری» معرفی نکرده است، با این وجود، در کتاب‌های حقوقی اسناد یاد شده تحت عنوان اسناد تجاری معرفی شده و مورد بحث قرار گرفته‌اند.

در تعریف برات گفته شده است: «برات نوشته‌ای است که به موجب آن شخصی به شخص دیگر امر می‌کند مبلغی در وجه یا به حواله کرد شخص ثالثی در موعد معینی پرداخت کند. کسی که برات را صادر می‌کند براتکش یا محیل و کسی که مبلغ برات را باید بپردازد، براتگیر یا محال علیه و کسی که مبلغ برات را دریافت می‌کند، دارنده برات یا گیرنده برات و یا محال له

در مدتی که برات کارت مجدداً به بازارهای مالی کشور برگشته است، این ابزار مالی توانسته است تا حدودی جای خود را در میان مبادلات مالی باز کند، اما تا رسیدن به سر منزل مقصود هنوز زمان نسبتاً زیادی باقی است

مزایای استفاده از برات کارت

استفاده از هر ابزار مالی جدید باید دارای مزایایی باشد تا بتواند به طور گسترده مورد استفاده عموم قرار گیرد و هر چه این مزایا بیشتر باشد، سرعت و گسترده استفاده از آن سریع تر و وسیع تر خواهد بود. براساس اعتقاد طراحان برات کارت تضمینی، این ابزار مالی دارای مزایای متعددی است که مهمترین آنها عبارت است از:

- سهولت در انتقال به غیر؛
- سهولت در دریافت وجه آن؛
- حذف زمان و مکان در استفاده از آن؛
- جایگزین مناسب برای پول؛
- ابزار الکترونیک با اعتبار در معاملات؛
- قابل پذیرش در تمام بنگاه‌های اقتصادی کوچک و بزرگ؛
- داشتن امنیت بالا؛
- قابلیت رهگیری و مانده‌گیری؛
- قابلیت استفاده مجازی و حضوری؛
- مدیریت وجوه در گردش بنگاه‌ها از طریق سیستم مجازی؛
- نیاز نداشتن به حمل پول و کاهش ریسک ناشی از آن؛
- تعیین مبلغ تعهد مشتری در هر زمان؛
- افزایش دقت و سرعت در انجام معاملات.

برات مزایای دیگری نیز دارد که در این مقاله به آنها اشاره نشده است. از جمله می‌توان به تبلیغ غیرمستقیم مالک برات کارت بین استفاده کنندگان از برات کارت اشاره کرد.

زنجانلو در این خصوص می‌گوید: «وقتی برات کارت تضمینی که به نام شرکت صادر شده است بین فروشندگان مواد اولیه دست به دست می‌چرخد، اولاً نام شرکت تبلیغ می‌شود و در ثانی اعتبار شرکت که سبب دریافت برات کارت شده است، به مشتریان به طور غیرمستقیم شناسانده می‌شود.» پس می‌توان بر فهرست گفته شده موارد دیگری از قبیل ترویج نام شرکت، نشان دادن اعتبار شرکت و میزان گستره فعالیت‌های شرکت را افزود.

احدپور نیز دلایل دیگری را در این زمینه مطرح می‌کند و می‌گوید: «وقتی برات کارت یا هر اعتبار رسمی دیگری را در جیب دارید، خیالت راحت است که هیچ وقت کسر نمی‌آورید و این موضوع به فرد اطمینان و قوت قلب می‌دهد.» این دلیل را نیز می‌توان به فهرست گفته شده افزود.

مشکلات

استفاده از هر ابزار نوینی در ابتدا دارای مشکلاتی است که نمی‌توان بر آنها نام اشکال گذاشت، زیرا وجود موانع، طبیعی است اما اگر این موانع طبیعی در مدت زمان معقولی حل نشوند، به اشکالات طرح تبدیل شده و سبب ایستایی یا انحلال طرح خواهد شد. برات کارت تضمینی نیز از این قاعده مستثنی نیست، هر چند که ضعف‌ها و اشکالات متداول در ابزارهای

الکترونیک در آن به چشم نمی‌خورد، اما مهمترین نقیصه آن از نظر مصرف کنندگان، نداشتن آگاهی و اطلاع سایر کسبه و به خصوص ادارات و شرکت‌های دولتی درخصوص این ابزار مالی است.

سیدقوام احدی که در زمینه مواد غذایی فعالیت می‌کند، در این زمینه می‌گوید: «عمده طرف‌های قراردادهای ما شرکت‌های دولتی و شهرداری‌ها هستند که در زمینه دریافت برات کارت از سوی آنها به دلیل نبود روال قانونی در آن ادارات از دریافت برات کارت ممانعت می‌کنند و من اگر نتوانم برات کارت‌هایم را در این گونه شرکت‌ها مصرف نکنم، در عمل مورد مصرف آن را از دست داده‌ام.»

وی در این خصوص می‌افزاید: «هر بار که می‌خواستم از برات کارت‌ها استفاده کنم و آنها را به دیگران ارائه دهم، زمان زیادی را برای توضیح برات کارت و توجیه طرف معامله صرف می‌کردم که در این صورت بخشی از وظیفه بانک را به دوش کشیده‌ام.»

احدپور نیز در این خصوص می‌گوید: «دریافت این برات کارت‌ها از سوی طرف‌های معاملات به اعتبار خودم بوده است، زیرا در برخی از موارد به دلیل بی‌اطلاعی دیگران، استفاده از برات کارت‌ها کمی دشوار می‌شود.»

مدت زمان سررسید برات کارت‌های تضمینی

زمان یکی از عوامل مهم برات است که این عامل در برات کارت‌های تضمینی الکترونیک نیز لحاظ شده است. برات کارت‌های تضمینی در سررسیدهای زمانی یک‌ماهه، دو ماهه، سه ماهه، شش ماهه، نه ماهه و یک ساله بنا بر درخواست مشتری صادر می‌شود. نیاز بازار فعلی اقتصاد کشور بیشتر برای برات کارت‌های سه ماهه است، زیرا اکثر معاملات در بازه زمانی تا سه ماه انجام می‌شود. مدیر مالی شرکت کاوش جوش در این باره می‌گوید: «در ابتدا که درخواست برات کارت خود را به بانک ارائه کردیم، برات کارت‌های یک ساله درخواست کردیم، اما بعد متوجه شدیم که بیشتر برات کارت‌های سه ماهه کاربرد دارند که مجدداً درخواست اصلاح زمان سررسیدها را به بانک دادیم.»

نکته مهمی که باید درخصوص برات کارت‌های تضمینی به آن توجه داشت، این است که اکنون بازار دادوستد کشور بیشتر حول معاملات نقد می‌چرخد و کمتر معامله‌ای با زمان بازپرداخت بیش از چندماه در آن انجام می‌شود، پس باید مدیران و مسئولان ذی‌ربط به این موضوع توجه داشته باشند، هر چند که در صدور برات کارت‌های تضمینی محدودیت زمانی و مبلغی وجود ندارد و به راحتی می‌توان برات کارت‌هایی با مبالغ و سررسیدهای متنوع توزیع کرد، اما در زمان توجیه مشتریان باید این نکته را در نظر داشت.

از آنجایی که نحوه آشنایی مشتریان با این ابزار مالی جدید بیشتر از طریق شعب و ارتباطات چهره به چهره انجام می‌گیرد، باید در زمان ارائه اطلاعات بر این نکته نیز تأکید دوچندان داشت تا سبب جلب اعتماد بیش از پیش مشتریان به آن شود.